

שירי זהב כפולים

לרבי יעקב ששפורטש

דבורה ברגמן

א.

מראשית קיומה של הקהילה הספרדית באמסטרדאם, היינו מראשית המאה הי"ז, נכתבה בה שירה עברית. השירה תפסה מקום נכבד בחיי התרבות ולא הוגבלה לחוג מסוים. המשוררים עסקו בהוראה ורבנות, דיפלומאטיה, רפואה, מסחר, דפוס, ואפילו צבא, ולעיתים מזומנות בכמה מן המקצועות האלה כאחד. כתיבת שירה, ממש כמו קריאתה, היתה למעשה עניינו של כל משכיל. כך נמצאו באמסטרדאם, בצד משוררים פורים ומפורסמים, כמו יצחק עוזיאל, שלמה די אוליוירה, משה בן גדעון אבודיינסה ויוסף פנסו — עשרות משוררים מינוריים. אלה ואלה נפגשו ב'אקדמיות', שבהן קראו שירים, דנו בענייני ספרות ופתרו חידות.

השירה שנוצרה באמסטרדאם לא היתה מבודדת. זיקתה לשירה העברית באיטליה היתה כל כך חזקה עד שהן נראות כאסכולה אחת. אכן נמצאו משוררים שפעלו גם פה וגם שם, כגון משה זכות ויצחק נהר. כיוצא בהם גם ר' יעקב ששפורטש (רבו של נהר). ר' יעקב בן אהרון ששפורטש, מצאצאי הרמב"ן, נולד באוראן שבאלג'יריה בשנת 1610 על-פי סברה אחת, או 1620 על-פי — אחרת. היה רבה של תלמסאן והקהילות הסמוכות. ממשרה זאת פוטר בידי הממשלה המקומית, ומאז נדד מקהילה לקהילה. בתוך כך שימש כרב בלונדון, כהאמבורג ובליבורנו. לכס הרבנות באמסטרדאם הגיע רק בשנת 1693, אבל התגורר שם לפרקים גם לפני-כן. ששפורטש נחשב לסמכות גדולה בהלכה, וגדולי הדור מכל קצות הגולה פנו אליו בשאלות. חלק ניכר מתשובותיו נאסף בספרו 'אוהל יעקב', שהובא לדפוס בידי בנו, אברהם (אמסטרדאם 1737). כמו כן היה מעורב בענייני הציבור; לקח חלק במחלוקות שונות והגן על עמדותיו בחום ובתקיפות. במיוחד התפרסם כלוחם אמיץ בשבתאות. אוסף מכתביו, 'ציצת נובל צבי', כולל מכתבים וקונטרסים שבתאיים ותגובותיו למסמכים אלו¹. מלכתחילה נועד החיבור לשמש כעדות היסטורית והוא אכן מקור חשוב לחקר התנועה השבתאית. ששפורטש נפטר באמסטרדאם בשנת 1698.

לעומת פרסומו של ששפורטש בהלכה ובפולמוס, דמותו כמשורר עלומה. השירה

הפניות ביבליוגרפיות — בסוף המאמר.

1 ראה: תשבי. הספר כולל סקירה על חיי ששפורטש וכיבליוגרפיה לעניינו.

ר' יעקב שפורטש

העברית של התקופה — הן באיטליה, הן בהולאנד והן במקומות אחרים עוד לא זכתה למחקר ממצה, וגם שירי שפורטש לא נאספו, לא נחקרו ולא נרשמו אלא ברשימה חלקית.² הם פזורים בכתבי-יד ובהקדמות ובהפטרות לספרים, שהגיה או שכיבד בהמלצה ובברכה. אבל עיון בשיריו מראה שהיה משורר מובהק ומיומן. כתיבתו בוגרת וקולחת וסגנונו האישי בולט. אין כל ספק שלפנינו משורר הראוי למחקר יסודי, ואולי יהיו הדברים הבאים תחילתו של זה.

ב.

ארבעת השירים הראשונים של שפורטש, מתוך החמישה הנדפסים בזה, נכתבו לכבוד ספרו של יוסף פנסו, 'אסירי התקוה' (אמסטרדאם 1673, ליבורנו 1770).³ חיבור זה הוא אחת הדראמות העבריות הראשונות. קדמו לה רק שני מחזות עבריים: 'צחות בדיחותא דקידושין' ליהודה סומו, שנכתב באמצע המאה ה־17 ונתגלה בידי ח' שירמן, ו'יסוד עולם' למשה זכות, שנכתב בראשית המאה ה־18.⁴ בקהילת אמסטרדאם, שכנראה לא הכירה את שני המחזות האלה, עורר מחזהו של פנסו התלהבות רבה.

2 רשימה חלקית — ראה: דוידזון, עמ' 415.

3 על המחבר וספרו — ראה: שירמן, הדראמה, עמ' 132-137.

4 המחזה הראשון — ראה: שירמן, צחות. המחזה השני — ראה: ברלינר; מארנר.

הספר זכה לשירי שבח — בעברית, בספרדית ובלאטינית — מאת אישים מפורסמים בקהילה, בהם: יצחק אבואב, משה גדעון אבודיינטה, שלמה די אוליוירה, דניאל בליליוס ויצחק נייטו. כל אלה מופיעים בשער 'אסירי התקוה' מהדורת אמסטרדאם. לא כן שירי יעקב ששפורטש: מסיבה לא ידועה — אולי נדרשה להם יריעה ארוכה מדי, ואולי איחרו להגיע לידי המו"ל — נשמטו ממקהלת השבחים הכללית. הם נותרו בכתב-יד⁵ ומשם הם מועתקים בזה.

השיר החמישי שנדפס להלן נכלל במקורו באיגרת ליצחק אבואב, מראשי חכמי של הקהילה ומידידי ששפורטש, והיא ברכה להולדת בנו. תאריך הלידה הוא ג' בכסליו שנת תג"ל (1673), וכנראה מכאן שם הילוד — מתתיהו, כשם אבי החשמונאים. שנת כתיבתו של השיר זהה לשנת פרסום 'אסירי התקוה'. אולי כרוך התאריך המשותף הזה בדגם המיוחד שגם בו שותפים חמשת השירים.

האיגרת ליצחק אבואב פורסמה בידי ג' פאלאק, בשנת תרכ"ח. נוסח זהה שמור בכתב-יד⁶, אשר היה כנראה המקור לנוסח הנדפס. השיר נדפס ללא ניקוד ופרשנות. 'תשבי, המהדיר של 'ציצת נובל צבי', כותב: 'על קשרי ידידותו [של ששפורטש] לר' יצחק אבואב, שהיה באותו זמן חברם של ר' מנשה בן ישראל ור' שאול מורטירא בכית הדין באמסטרדאם, אנו יודעים רק מתוך האגרות שב'ציצת נובל צבי'⁷. תשבי כנראה לא הכיר את האיגרת הזאת. האיגרת הנדונה, שלא נכללה ב'ציצת נובל צבי', והשיר שבתוכה לא נכתבו אלא מתוך ידידות זאת ולמענה.

ג.

ששפורטש כינה את חמשת השירים המובאים להלן 'סונטים כפולים'. למעשה אין כל אחד מהם מוכפל אלא בסטרופות הראשונות. במקום התבנית הרגילה, המורכבת משתי רביעיות (ארבעה טורים וארבעה) ושתי שלישיות (שלושה ושלושה), נפתח הסונט של ששפורטש בארבע רביעיות, שהן שישה-עשר טורים. כל 'שיר זהב כפול' הוא בן 22 טורים.

הרחבת תבנית הסונט בתוספות של טורים שהשתלבו בתוכו בדרכים שונות היתה נהוגה בשירה האיטלקית בשחר ימיה של צורה זו. אחד הדגמים המורחבים אף נקרא sonetto doppio, כלומר סונט כפול.⁸ בטופס זה הורחבה התבנית היסודית של 14 טורים בתוספת 6 — שניים בכל רביעייה ואחד בכל שלישייה. שני סונטים מסוג זה נכללו ב'חיים החדשים' של דאנטה.⁹ דגמים אלו נדחו ונשכחו כבר במרוצת המאה

5 'סגולת מלכים', דף לד ע"א והלאה.

6 הנוסח שבדפוס — ראה: פאלאק, וראה: HS. AH. 47C4. עמ' כג-כו (השיר בעמ' כה-כו).

7 ראה: תשבי, עמ' יט.

8 ראה, למשל: ביאדנה, עמ' 44-59.

9 ראה, בתרגום עברי: אלטוונגר, עמ' 13-14, 16.

הי"ד. אבל אז נוצר דגם מורחב אחר, ששרד, והוא משמש עד היום, 'סונט מזונב' (sonetto caudato), בנוי מ־14 טורים בתבנית הרגילה, ואחריהם 'זנב' בן שלושה טורים בדרך-כלל. ייתכנו גם שני זנבות ויותר.

כל ההרחבות הללו יצרו תבניות פרובלמטיות. קסמו של הסונט נובע מהתחלקותם של 14 טורים, בחריזה אופיינית, לשתי רביעיות ושתי שלישיות. כל שינוי במערך זה משנה את הפרופורציות האופייניות של הצורה, וממילא גם את התנגנותה המיוחדת. על-כן דחתה השירה האיטלקית את ההרחבות העתיקות למיניהן. הסונט המזונב שרד, מפני שבו אין הטורים הנוספים באים אלא לאחר שצורת הסונט כהלכתה כבר שורטטה כולה. אבל גם דגם זה נדחק לשוליים. הוא נתפס כמין פארודיה של הצורה הקלאסית, ולא התקבל בשירה האיטלקית אלא לבורלסק.

לאור האמור ברור, ששיר הזהב הכפול של שפורטש הוא תבנית נועזת. הוא איננו סונט רגיל כהלכתו, שתוספת כל שהיא מזנבת אחריו, אלא סונט שהורחב מראשו, ועל-כן איבד את הצורה האופיינית של הסוג. ההרחבה בשיטת שפורטש מתערבת במבנה הסטרופי הקלאסי ומשנה את הפרופורציות האופייניות לו: היא מטשטשת את חוסר-האיזון הנובע מהתחלקות לא שווה של הטורים, מעניקה משקל יתר לרביעיות, והופכת את השלישיות לסיומת של קישוט בלבד. הסונט של שפורטש חוזר, בדרכו שלו, אל התפישה הישנה והדחוייה, שאיננה נבהלת מן הגודש, מן המורכבות ומן העמעום של המסר. בסונט הישן ציינה תכונה זאת שלב של גישושי דרך בהתהוות הסונט הקלאסי.¹⁰ בשירתו של שפורטש היא מציינת את דרכו האישית במימושן של מגמות בארוקיות מובהקות.

צורת הסונט הכפול של שפורטש קשה לעיצוב. נדרש לה חרוז בן שמונה אברים (לעומת ארבעה, לכל היותר, בסונט הרגיל). היא כבדה ורצינית, ואם לא ימצא המשורר דרך להאריך את נשימת הקורא היא עלולה להוגיע אותו ולשעממו. אבל שפורטש לא הסתפק בחדשנות זאת, כסיבוך זה ובאתגרים אלו. ארבעת הסונטים המובאים ראשונים להלן הם לא רק כפולים אלא גם מצטרפים לסדרה רצופה, הנוצרת מכוחם של נושא אחד, מבנה (יוצא-דופן) אחד, וסיום חגיגי אחד, המופיע באחרון שבשירים וחותרם דרך סיכום את כולם. עם זאת צירופם של הארבעה אינו מטשטש את עצמאותם, והדבר מוטעם בכתב-היד. כותרת אחת מצרפת אותם ל'שיר זהב כפול' אחד, וכותרות משנה מפרידות בינם: א-ב-ג-ד.

וגם בכך לא סגי. לפנינו לא רק ארבעה שירים כפולים, ולא רק ארבעה שירים כפולים שהם אחד, אלא גם שני זוגות של תאומי-סונטים. כל זוג שותף בחרוזי הרביעיות המוכפלות. 'חותם מפותח' ו'טורי אבניך' בחרוזי Xמו, Xקת; 'ישן בחיק תבל' ו'תדרך ותרמס' בחרוזי Xזח, Xים. נזכור, שהצורה דורשת חרוז בן שמונה אברים. שפורטש הגדיל את האתגר ל־16 וגם עמד בו. אמנם התיר לעצמו הקלות

בטיב החרזו וחרזו דלות — לגות, מנות — ניצות. אבל הקלות אלה וכאלה הותרו גם באיטליה.¹¹ זוגות הסונטים של ששפורטש מתקשרים זה לזה גם מצד הציור והדימוי. בשני הראשונים — ציור אבני החושן, בשני האחרונים — תמונות מארץ מצרים. ושוב, הדימוי המקראי מאחד את כולם, ולכך תורמת גם האלגוריה המבוססת על סיפור שמשון ודלילה.

בסטרוקטורות המתוחכמות והמסובכות האלה מתגלה ששפורטש כאמן בארוקי, המפליא את שומעיו. בארוקיים לא פחות הם מסכת הציורים המרהיבים, עומס האלגוריה, הרמזים, מישחקי הלשון והשיבוצים הגודשים את הטקסט ועושים אותו לכתב חידה טעון פענוח. על החשיבות שמייחס ששפורטש לעניין הפענוח מעידה המחמאה שבה הוא מסיים, על דרך השיא, את השירים לכבוד פנסו — 'אברך ליוסף הלא קראו, ובשם ליוסף: צפנת פענוח'. כיוצא בזה הסונט הכפול 'כוכבי נשפים', המבוסס על פענוח המפה האסטרונומית של ליל הולדת התינוק.

ד.

'סונטים כפולים', בצורות שונות, נכתבו גם אחרי המאה הי"ז, בשפות שונות. באנגלית, למשל, בידי קריסטינה רוסי, במאה הי"ט, או בידי אנתוני הכט במאה העשרים.¹² טשרניחובסקי הבחין בתופעה זאת בשירה הצרפתית, ועל כך הוא אומר במבוא ל'מחברת הסונטות': 'ולא אמרו הפיטנים די עד שהמציאו את הסונטה הכפולה: ארבעה בתים בני ארבע, וארבעה בתים בני שלוש שורות ושני תרזים לכולם'.¹³ אולם מעניינים במיוחד, לענייננו, 'סונטים כפולים' בספרדית, שנכתבו בקרבת זמן ומקום לאלו של ששפורטש. מחברם היה מיגואל דה בארוס (1635-1701), משורר יהודי אנוס, שחזר ליהדות בשם דניאל לוי, וחי בזוהת כפולה: כבריסל שימש כקצין בגדוד פרשים ונחשב נוצרי לכל דבר, וכאמסטרדאם חי עם משפחתו כיהודי. אף שלא כתב בעברית, היה דמות מרכזית ב'אקדמיות' הספרותיות של יהודי אמסטרדאם. בשירתו הספרדית הגיע להישגים מרשימים. שלושה 'סונטים כפולים של אבל' (Sonetos dobles fúnebres) על אשתו נמנים עם הטובים שבשיריו, והראשון שבהם מובא להלן עם תרגום עברי.¹⁴

ששפורטש הכיר היטב את דה ברוס. למרות נטייתו של זה האחרון לשבתאות קירב אותו, והיה לו 'ידיד ומגן'.¹⁵ על הקירבה הספרותית בינם הוא מעיד בעצמו, בדברו על המאמינים בשבתי צבי באמסטרדאם:

11 ראה: ברגמן, סונטים, עמ' לט.

12 ראה: רוסי, עמ' LXXI-XLV; בנדר, עמ' 360-359.

13 ראה: טשרניחובסקי, עמ' טו.

14 על דה בארוס — ראה: אואלמן. הערכה על 'סונטים כפולים של אבל' — ראה: שם, עמ' 221.

15 על שירו להלן — המקור, ראה: דה ברוס, כוכבי, עמ' 29-32; ראה גם: שולברג, עמ' 246.

15 ראה: שולברג, עמ' 99.

ואחד מהם הוא איש אחד שמו דניאל לוי די באריוס, איש משורר בלשון לעז שקורין פואיטא, וחיבר ספרים הרבה בלשון שיר ובכללם חמישה חומשי תורה בלשון שיר [...]. וביען שכל דבריו ומעשה ספריו ממתיקם עמי והייתי בעוזריו להסכים להדפיס ספרו, שהיו קצת מהמעמד ורוב הת"ח מעכבים עליו. באמרם שיש בספר ההוא שיחות אשר לא כתורתנו וג"כ שעושה תורתנו כספרי גויים חולין בהעתקה בלשון שיר, לפיכך היה מגלה לי ענייניו וכל חלומותיו [...].¹⁶

הסונטים הכפולים של ששפורטש נכתבו כנראה בשנת 1673 בקירוב, שנת פרסומו של 'אסירי התקוה', ואילו הסונטים של דה באריוס — רק בשנת 1686, שנת מותה של אשתו השנייה, שלה נועדו. גם הדמיון הפרוזודי בין אלו לאלו הוא קלוש. לעומת הסונט כפול הרביעיות של ששפורטש, הסונט של דה באריוס (ראה להלן) מורכב משני סונטים בני 14 טורים, הכאים בזה אחר זה, ו'זנב' בן ארבעה טורים — מספר לא שגרתי — מפטיר אחרי שניהם ורומז לאחדותם. בסונט של דה באריוס, שהוא אכן כפול, ההרחבה איננה מתערבת בתבנית 14 הטורים. ועוד: הסונטים של דה באריוס הם שירים ליריים. כניכר מחוסר השכלול של החריזה, המשורר איננו מתרכז בפרוזודיה, אלא בנושא. לעומתו מקפיד ששפורטש על הדיוק הפרוזודי (במסגרת התבנית החריגה שיצר) ומשכלל את איפיוניו מכל צד. לא שיר לירי לפנינו אלא נאום ציורי, מסוגנן ומפואר. אבל גם הדמיון בולט לעין: דה באריוס, כששפורטש, איננו חושש מן העומס; ואף הוא מצרף את שלושת הסונטים הכפולים שלו בסדרה אחת. נראה ששני המשוררים פועלים במגמה משותפת, ובתפישה זהה באופן עקרוני, אף שגישה אינדיבידואלית מפרידה בין יצירותיהם.

ה.

חדשנותו של ששפורטש בולטת, כפי שראינו, על רקע המציאות הפואטית, שבה התקבל ו'התקדש' הסונט הקלאסי כמשך מאות שנים. במיוחד בולטת היא בתחום הסונט העברי של ימיו. קורפוס הסונטים העבריים, שראשיתו במאה הי"ד והמשכו במאה הט"ז והלאה,¹⁷ נבנה עד שנת 1600 לערך משירים בני 14 טורים בלבד, וגם במאה הי"ז לא נמצאו בו אלא כחריסר סונטים מזונכים. גם התחברויות של סונטים לרצף היו נדירות בו. נראה שהן נוצרו לראשונה בידי משה זכות במחזהו 'יסוד עולם', שהוזכר לעיל.¹⁸ עובדה זאת מאלפת. בשירה העברית באיטליה התפתחה תפישה בארוקית, בעיקר בידי האחים יעקב ועמנואל פראנסס. בשיטתם, הסיבוך הבארוקי מוטעם בפיתולים לוגיים במהלך פיתוח הנושא, פיתולים העומדים במתח מתמיד עם

16 ראה: תשבי, עמ' 363-364.

17 ראה: ברגמן, לפרשת.

18 ראה: ברגמן, סדרות.

צורה פשוטה שבפשוטות, כמו גם עם חזות תמימה ונהירה של הלשון ושל המסר בכללו. זכות, ששפורטש ומשוררים עבריים אחרים בהולאנד מעמידים את הסיבוך הזה על העומס הפרוזודי והפיגוראטיבי.¹⁹ שיריהם הבארוקיים מצטיינים במבנים משולבים ומסובכים ובלשון גבוהה, אליפטית, ורצופת רמזים, סמלים ואלגוריות. הם תובעים מן הקורא ידע והשכלה, שבלעדיהם יהיו לו השירים כספר חתום. אין תימה, שמשוה זכות הוא שחידש בספרות העברית את הסוגה (הז'אנר) הבארוקית האופיינית — חידת הצורה.²⁰ האם לפנינו שתי מגמות הכרוכות בתפישה לוקאלית שונה? ניתן לשער שאמנם כך הדבר. אף שהשירה העברית בהולאנד לא הקימה אסכולה מובהקת ומבחינות שונות התקיימה כשלוחה של הפואטיקה האיטלקית, נראה כי ניתן בכל זאת להבחין בניואנסים סגנוניים שפיתחה לעצמה, ללא ספק בהשראת השירה הספרדית (וכנראה גם הצרפתית) שהיתה מוכרת למשוררים אלה עוד מארץ מוצאם.²¹ בייחוד זה אפשר להבחין לא רק בתחום הסונט. דוגמה נוספת היא הדראמה, שכבר הזכרתי. המחזה של יהודה סומו האיטלקי שונה כמעט מכל בחינה מן המחזות של פנסו וזכות בני אמסטרדאם. ברורו של ייחוד זה לא יוכל להתמצות אלא במחקר כללי ויסודי, שהספרות העברית של התקופה עדיין מצפה לו.

1.

תבנית החריזה בארבעת הסונטים הראשונים היא: א ב ב א א ב ב א א ב ב א
א ב ב א א ב ב א א ג ד ה ג ד ה; ובחמישי: א ב ב א א ב ב א א ב ב א
א ב ב א א ב ב א א ג ד ג ד ג ד.

לחמשת השירים משקל אחד — כמותי-סילאבי (אחת מצורות האנדקאסילאבו העברי, שהמציא עמנואל הרומי, מחבר הסונטים העברי הראשון).²² תבניתו הכמותית: - - - - V - - - V - - - (סוגרו של המשקל השלם); תבניתו הסילאבית: אחת-עשרה הברות (כמספר ההגאים בתבנית הנ"ל) והעשירית שבהן מוטעמת. השירים מכילים רמזים המבוססים, בחלקם, על מילים דו-משמעיות, שסומנו בטקסט המקורי בגרשיים. כאן יוסברו עם שאר העניינים הטעונים הסבר. מקף אחר מלה מודגשת מציין הסבר זיקה (ולא הסבר משמעות) של מלה זאת.

19 כך גם דה באריוס. ראה צירופי סונטים אחרים שלו, כגון, צמד הסונטים LII-LIII ורביעיית הסונטים LIX-LVIII: פרחי אפולו, עמ' 245-244, 253-251.

20 ראה: פגיס, עמ' 28-29.

21 כפי שבירר פגיס לעניין מוצאה של חידת הצורה — ראה: פגיס, עמ' 33-72.

22 ראה: ברגמן, שיטת עמנואל.

ארבעה שירי זהב כפולים לכבוד המחזה 'אסירי התקוה' ליוסף פנסו

א

חותם מפתח בא

חותם מפתח בא וכוּ נרשמו
תורי חרוני דתך נחשקת;
שומתיו עלי לבי ניד חובקת,
יקרו לרעי אל ומה עצמו.

5 מכתב נאותיות מאד חכמו
נפש כמהת-בין ומשתוקקת,
בין משפתי שפה בפה שורקת —
אורו ראותי, נתראו טעמו.

10 מצוף דבש אמרי זמיר נעמו
מתקו לחך ולשונכם לוקקת,
מרפא לעצם אחזה דלקת,
ואשר באש התאנה הוחמו.

15 אם על שחינים מרחו — יחלמו,
יחיו ואף אם העלה צלקת!
שוגים בורה מאמר מחלקת —
פקד וצק לחש כמוסר למו.

מעל למלך מוסרות פתח
ממעדנות תענוג היצר
שטן לשטנו גם להדיחהו —

20 השקיף בשכל טוב וגם השגיח,
נתהי אמת עזרה להוריש עצר,
מלאך צנה-לו ויפדעהו.

השיר משבח את המחזה 'אסירי התקוה': את יופיו, חוכמתו, דיוקו הלשוני, ערבותו, ובעיקר, את מוסר ההשכל שמלמדת עלילתו: ההשגחה העליונה מסייעת למתגבר על יצרו לנהוג בשכל, ללכת בדרך האמת, ולהחליף מצרה.

1. חותם מפותח המשורר מדמה את 'אסירי התקוה' לחושן של הכוהן הגדול (שמות כח:יא). בא הגיע, נכתב. 2. תורי טורי, שורות (שיר השירים א:י, יא): החרוזים סדורים בטוריהם כמו אבני החן בחושן. (שיר השירים רבה פרשה א יא: תורי זהב נעשה לך, זה הכתב). דתך בהשאלה, יצירתך (יצירתו של

פנסו). 3. שמתיו וכו' — שמתו את החותם על לבי כחושן. 4. לרעי לרעיוני, למחשבותי. אל אלה; טורי הכתב של המחזה. 5. מכתב כתב. 6. נפש נפש המשורר. 7. משפתי שפה בהשאלה, גדרות הלשון ודקדוקה (על-פי שופטים ה:טז), שעל-פיהם כתוב המחזה. שורקת דובכת — הגפש הכמהה ומשתוקקת לחכמה. 8. אורו על-פי שמואל א יד:כט. ראותי עיניי. נתראו הבחינו (בגפש המשורר, מתוך שירו). 9. מצוץ יותר מצוץ. זמיר שיר. 10-11. מתקן... מרפא על-פי משלי טז:כד; 11. אחזה שאני רואה (דברי פנסו המתוקים מדבש הם מרפא לעצם שאני רואה בה דלקת) ואולי צ"ל: אַחְזָה עצם שאחזה בה דלקת. 12. ואשר ולאשר. 13. ימרחו — חולי השחין. יחלמו יחלימו. 14. העלה — שחינם העלה צלקת. 15. מכאן עד סוף השיר מובאות דמויות אלגוריות מן המחזה 'אסירי התקה': מלך, הגיבור הראשי של המחזה; זרה — דמות אשה מדיחה, המגלמת את התאוה; יצר, שטן, שכל, אמת ומלאך. (בטקסט המקורי מסומנים גרשיים על מילים אלו, כנהוג לגבי מילים שיש להן זיקה לטקסט אחר). שוגים ומוסתיים בצק זרה של אהבת נשים. מאמר מחלקת מפתח בשפת חלקות. במקור: מַחְלָקָת, כנראה בטעות. 16. צק יצק. לחש מרפא. 17-22. בטורים אלו נרמזת תמצית העלילה של המחזה. 17. מלך גיבור המחזה של פנסו. מוסרות כבלים. פיתח פתח. פרק. 18. ממעדנותו וכו' המלך היה נתון בכבלי התענוג של היצר, אך השתחרר מהם. 19. שטן וכו' גם השטן ככל את המלך במוסרות, כדי להדיחו ממלכותו. 20. השקיף... השיגה — מלאך (מעל למלך זה, אשר ניתק את כבליו). 20-21. בשכל ביחד עם 'שכל', ותהי אמת עזרה 'אמת' עזרה למלאך להוריש עצר לקיים בידי המלך את מלכותו. 22. ויפדעהו פדה את נפשו, הצילו, עפ"י איוב לג:כד.²³

ב

טורי אבניך בעז נשלמו

טורי אַבְנֵיךָ בְּעֵז נִשְׁלְמוּ,
אֲדָם וּפְטֻדַת-כּוֹשׁ, וְגַם בְּרֵקֶת
תּוֹכֶם מְשִׁבַּצַת וְגַם נִחְקֶקֶת,
אֲכַן לְעֵדוּת בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ.

5 אָפוּד עֲלֵי קֶתֶף לְנוֹגְגִים קָמוּ,
חֹשֶׁן לֵלֵב שָׁרִים וּמִתְהַדְּקֶת,
תְּמִיד, לְכָל תְּזַח וּמִתְפַּרְקֶת,
בְּפִתִיל אֶהָבִים רָכְסוּ תְּאָמוּ.

יָתֵר לְנִבְלָם לְעִשׂוֹת יִזְמוּ
10 מְחוּט מְשִׁזֵּר הוֹד אֲשֶׁר חוֹלְקֶת
יִדְעֶם שִׁפְת פְּבוֹד וְחֵן יוֹצֵקֶת,
קִשְׁרוּ בִּיטֵד אֶהָבָה גְּלָמוּ.

עֲנוּ זְמִירֶיךָ וְלֹא דָמָמוּ
מְשִׁיר אֲשֶׁר קִסַּת וְעֵט רוֹתְקֶת
15 עוֹלָה יִיּוֹרְדֶת וּמִתְדַפְּקֶת
עַל אוֹהָבֵי אֵל, לְעֵלוֹת הַנְּרָמוּ.

23 תיאור העלילה הסבוכה של המחזה — ראה: שירמן, הדראמה, עמ' 135-136.

עז מוֹשְׁלִים וּמְשׁוֹרְרִים לְקַחַת
 לְרֵדוֹת בְּמַטָּה כָּל-בְּנֵי הַחֶלֶד,
 יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ כָּל-בְּנֵי עֵתְךָ;

20 קָצִין עֲלֵיהֶם כִּי לְרֹאשׁ נִמְשַׁחְתָּ,
 אַף גַּם בְּעוֹל-יָמַיִם נֵרְךָ טוֹב יֵלֵד,
 מִמְשַׁחַר לָךְ טַל בְּיַלְדוּתְךָ;

השיר פונה אל יוסף פנסו, מחבר 'אסירי התקוה': השירים, שמהם מורכבת היצירה, דומים לחושן ולאפוד של הכהן הגדול בעוז המכע ובגיבוש הפואטי והמוסיקאלי. משוררים נהנו מהם, שיננו אותם והתרשמו משפתם הצחה, מסגולתם התקשורתית, מאהבת נאמני האל שהם ספוגים בה. פנסו הצעיר עולה בשירתו על כל משוררי דורו.

1. טורי אבניך טורי שיריך הדומים לאבני החושן כפי שנאמר בשיר הקודם. 2. אודם, פטדה וברקת (שמות כח:יז). 3. תוכם וכו' — כל אחת מאלו משובצת בטורים. 4. עדות וכו' — על-פי תהלים פא: ו, וכאן הכוונה: הטורים מעידים על יוסף פנסו. 5. אפוד כאפוד. נוגנים משוררים. קמו — טורי השיר.
6. חשן כחושן. 7. לכל תזח ומתפרקת חגורת החושן מן האפוד (על-פי שמות כח:כח). 8. רכסו תאמו — המשוררים, את החושן, היינו את השירים. 9. יתר מיתר, האבר שמפיק את הצליל בכלי המיתר. לנבלם לשיריהם. יזמו חשבו, טורי השיר. 10. חולקת מעניקה 11. ידעם ידיעתם, בקיאותם (של טורי השיר). שפת כבוד עברית נכונה וצחה. יוצקת — ידיעתם, כנ"ל. 12. קשרו — טורי השיר קשרו את מיתר היופי והדיוק הלשוני אל יתר-האהבה. 13. זמיריך כוחות היצירה שלך. דממו פסקו 14. משיר משירה. רותקת קושרת. 15. עולה ויורדת — מנגינת השיר. 16. לעלות הורמו אצילים, חסובים. 19. ישתחוו וכו' — כמו לפני יוסף הצדיק, על-פי בראשית כז: כט. 21. בעול ימים בגיל צעיר ורך וכו' בעודך ילך רך. 22. ממשחר וכו' על-פי תהלים קי: ג, ומובנו: מראשית ימי נעוריך הרעננים.

ג

ישן בחיק תבל

יִשָּׁן בְּחִיק תַּבַּל, בְּבֶן-מְנוּחַ
 תוֹךְ חִיק דְּלִילָה, רֹאשׁ בְּבִין בְּרָפִים;
 הוֹזָה וְגַם חוֹלֵם חֵלוֹם פְּעֻמִּים:
 מִגּוֹ אַרְי רְדָה דְּבִשׁ לְקוֹחַ.

5 חוֹזָה בְּרוֹם לְבוֹ וְכִי מְשׁוּחַ
 מְלֶךְ, וְלוֹ יִשְׁתַּחֲוּוּ אַפִּים.
 הַקִּיץ — וְרִיקוֹת נִמְלָאָה יָדַיִם!
 אֶסֶף בְּחַפְּנָיו רִיק, בְּגִדָיו רוֹחַ.

10 שְׁמַע חֵלוֹם לְפִתּוֹר אֲשֶׁר בּוֹ רוֹחַ
 בִּינָה. מְלֶכֶשׁ הוֹד לְבוֹשׁ שִׁירִים
 יוֹסֵף וְשׁוֹר יֵצֵא עֲלֵי מִצְרַיִם
 וְיָמֵם בְּפִתְרוֹנוֹ בְּפִיו לְפִתּוֹחַ:

- מֶלֶךְ כְּסִיל, עֲלֵה בְּיָדְךָ חוֹתִי!
הִנֵּה עָלִי זֹאת נִקְרָו עֵינַיִם,
15 וּבְבֵית אֲסִירִים לְטָחוֹן רַחִים —
שְׁמִשׁוֹן צָחוֹק הִיָּה נֶסֶר הַכֶּתֶם.
- הֵן הַזְּמַן אֲרִיָּה נְטוּרָךְ טָרַף!
אֵיךְ מְגֹנְתוֹ דָּבֵשׁ תְּבַלִּיעַ?
הַיּוֹם וְאִם אוֹכֵל — לְמַחֵר מֵאֲכֹל
- 20 תִּהְיֶה; וְאִם הַיּוֹם לְמֶלֶךְ (הֶרֶף) —
מֶחֶר לְאִישׁ עֵנִי וְגַם גְּדוּעַ,
תִּבְכֶּה לְפַת־לֶחֶם וְאָף לֹא תֵאָכֵל.

השיר מתאר את השפעת 'אסירי התקוה' על הקורא. לפני הקריאה היה שקוע בהנאות העולם הזה. המחזה הראה לו כי החיים הם אשליה מסוכנת, והנהנה מטובתם יאבד את כל אשר לו.

1. ישן וכו' פלוני, השקוע בהבלי העולם הזה כחולם, וכשמשון בחיק דלילה. 3. פעמים חולם שני חלומות. 4. מגו ארי וכו' על-פי חידת שמשון (שופטים ד: 1 — יד). 5. זהו חלום אחד. חווה וכו' החלום השני הוא פתרון שגוי של הראשון, ולפיו החולם עתיד להיות מלך. 7. ריקות וכו' ריקות מילאה את ידיו. לא היה בהן כלום. 8. בגדיו בבגדיו רוח ריק, לא כלום. 9. שמע חלום לפתור — יוסף פנסו הדומה ליוסף הצדיק (בראשית מא: טו) פתר את החלום כראוי. 10. שיניים שיראין, אריג משוכח, וגם רמז: שירים. 11. יוסף ושרי יוסף המושל וגם השר, המשורר. 12. זמם חשב. דברי יוסף הפותר את החלום (והם הלקח מספרו 'אסירי התקוה') באים מטור 13 עד סוף השיר. 13. מלך כסיל הכסיל החולם שנעשה מלך. עלה וכו' לא השגת כלום. 14. עלי בגלל. זאת האשה, דלילה, היא תכל המדיחה לחיי תענוגות. נקרו עינים וכו' — לשמשון, על-פי שופטים טז: כא. 17. הזמן אריה האריה שראית בחלומך הוא הזמן, הגורל, הדומה לחיית טרף. 18. איך וכו' איך ייתכן שתנצל אתה את הגורל? 19. היום וכו' גם אם היום הנך אוכל מדבשו, מתר תהיה לו מאכל. 20. למלך — דמית, או נעשית. הרף הרפה מאשליה זאת. 21. לאיש עני — תדמה, או תהיה. 22. ואך אבל. תאכל יאכילוך.

ד

תדרך ותירמס תדלח דלוח

- תְּדַרְךָ וְתִרְמַס, תְּדַלַח דְּלוּחַ
עֵמְקֵי יְאוּרֵי שִׁיר בְּמוֹ נְעֻלָּיִם.
מִיָּם גְּדוּל־דְּעָה רַחֵב־יָדַיִם
תְּדַלֵּה פְּנֵינִי הִקְרָ לְגוֹתִי;
- 5 יְדָךְ תִּפְרַשׁ בּוֹ וְגַם תִּשְׁחַח
עָלִיו בְּאֶרְבוֹת־יָד, וּבְאֶגְלָיִם —
דְּמוּ בְּנֵי גִילְךָ עֵבֶר בְּנִתִים
תּוֹכוֹ כָּרֵב סוּדוֹת עָלֵי הַלּוּחַ:

10 באו בשיר דוגה במימי נח,
הִלְכוּ בְּתִיבוֹת עַל פְּנֵי הַמַּיִם
חֲשְׁבוּ לְמִי שָׁחוּ; בְּמִי אֶפְסִים
מִשְׁטַח חֲרָמִים חֲשְׁבוּ לְשֹׁטֵחַ!

15 זָרַם שְׁטָפָם מִבְּלֵי מְנוּחַ,
טָבְעוּ וְאִין מְעַמְד אֲלֵי רַגְלֵימִי.
נֶצְבוּ כְמוֹ נֶד לָךְ בְּחֻמוֹתַיִם:
"תִּשְׁיֵר בְּשִׁיר נִגָּן וְגַם נִצְוֹחַ".

אֲחָרֵי אֱלֹהִים אוֹתָךְ הוֹדִיעַ
כִּלְ-זֶה, וְאוֹתוֹת בֵּין בְּךָ נִתְרָאוּ,
וּבְחֵן וְשָׁקֵל טוֹב לְהִשְׁתַּבַּח.

20 עַל רֹאשׁ בְּנֵי גִילְךָ הִלְא תַפְסִיעַ,
אֲבָרְךָ לְפָנֶיךָ הִלְא קָרְאוּ,
וּבְשֵׁם לְיוֹסֵף: 'צִפְנַת פְּעֻנָּח'.

השיר פונה אל יוסף פנסו: השירה עמוקה כים ואתה שולט בה. חבריך המשוררים חשבו את השירה לדבר קל ונכשלו ביצירתה. הם מהללים את השגיך ומקבלים את מרותך.

1. תדרך ותרמס וכו' המשורר רודה ביאור-השיר, על-פי תהלים צא: יג ועל-פי ישעיה יא: טו. 4. לגוח להגיח, להוציא. 5. תפרש תשלח מפרש. תשוח תשחה. 6. בארבות יד בתנועות ידיים. ובאגלים בקצה הרדוד. 7. דמו [...] עבור בנתיים חשבו לחצות. 8. כרב סודות ברוב סודות ותחבולות, ובדימי מרומז: ברפסודות. עלי הלוח באניה. 9. בשיר הדומה לסיר, היינו לסירה. דוגה דייג (עמוס ד: ב). במימי נוח התברר להם כי אין מים רדודים וקלים לחצייה, אלא מי מכול. 10. תיבות — כנוח במכול: ובמרומז: מילים. 11. חשבו אשר חשבו. מי שחו מי שחיה. 12. משטח חרמים רשת לדייג (על-פי יחזקאל כו: ה). 14. טבעו וכו' על-פי תהלים סט: ג. 15. נצבו וכו' (על-פי שירת הים, שמות טו: ח) המים או המשוררים נצבו דום. 16. וגם נצוח וגם בשיר נצוח, על כל המשוררים. 17. אחרי אלהים וכו' (על-פי בראשית מא: לט) — כיוסף הצדיק. 18. נתראו התגלו. 19. ובחן בחן. 21. אברך וכו' — כיוסף, בראשית מא: מג, מה.

שיר זהב כפול להולדת מתתיהו אבואב

כוכבי נשפים

רוח צפונית היוצא מרקיעי שחקיך השוחקים בעוז וחדווה עברה על ענני ערפל שכלי ותטהרם [...] ונסו יגון ואנחה בהמבשר עיי קול הבא משמים וכסיליהם המבשר: צבא רב, מלידת בנך יחיך אשר אהבת; ואף אין נחש — יש סימן, וחכמים המה רבותינו בעלי הגמרא אשר בהרבה מקומות אמרו כי יד המזל לעזר ומערכות השמים לא יכריחו אבל יעזרו לטוב המפעל וכשרון המעשה. וראה ראיתי ראייה שכלית בלידתך, ליל ג' בממשלת נגה כפי סדר כצניש חליים לילות ובשעה חמישית המיוחדת בלילה לצדק כפי תשמיש

שצ"ם חנכ"ל ועמהם קשת ודגים במחברת, אשר כולם מורים שמחה וחדוה ברוב טובה והצלחה. ועל הכל אני תפילה לאל שיתן לו חיים ארוכים בחיי אביו ואמו; בימיו תיושע יהודה וישראל ישכון לבטח. ועל שגיון הגיון בכינור ידי במיתריו מנעים ובקול ערב ונעים ארים קולי בנעים חלילי במיטב זמירי ויהי שירי:

- כּוֹכְבֵי נְשָׁפִים סוֹת יֶקֶר חֲלָצוּ,
מִזִּי הַדָּר נִגְהָ הָלֵא נִגְהוּ,
לֵיל בּוֹא בְּמִשְׁטָרוֹ, אֲשֶׁר שָׁמְהוּ
מוֹשֵׁל לְכָל רַעְיוֹ אֲשֶׁר חֲצָצוּ.
- 5 וּבָעֵת מְלֶךְ צָדֵק פָּאָר שְׁבָצוּ,
מִטּוֹב אֲשֶׁר הִגְדִּיל מְאֹד תְּמָהוּ;
הָעִיר רְנָנִים אֲזוּ וּפְנִים גָּהוּ,
קֶשֶׁת וְדָגִים חֲבָרוּ וְנִקְבָּצוּ.
- 10 וּבְקוֹל מְבַשֵּׁר פִּתְחוּ פֶה פָּצוּ
כֵּל צְבָאוֹת מְרוֹם אֲשֶׁר גָּבְהוּ!
לִכֵּן עֲצָבֵי לֵב וְרוּחוֹת כֶּהוּ
שִׁשׁוֹן עֵטוֹ מַעֲטָה וְהִתְעַלָּצוּ.
- 15 כִּי קָרְנֵי נִגְהָ בָּעֵת נוֹצָצוּ
אֶל כָּל חֲשׂוֹכֵי הָרְאוֹת אִם דָּהוּ:
נוֹלַד לְיִצְחָק בֶּן וּמִתְתַּהֲוּ
נִקְרָא, וְזֶה הוּא לְאֲשֶׁר תְּחַפְּצוּ.
- יְחִיָּה וְיִמִּים יֶאֱרִיךְ, יִשְׁבִּיעַ
בְּטוֹב שְׁנוֹתָיו רֵם וְשׁוֹכֵן עֲרֵץ,
עַל אוֹיְבָיו יִצְרַח וְגַם יִרְיעַ;
20 יִגְבֵּר כְּחֶשְׁמוֹנָאֵי וְיִפְרֹץ פְּרֵץ,
יִשְׁגָּא וְגַם יִפְרָה עַדִּי תִרְיעַ
וְרַעוּ וְהִיָּה כְּעַפְר הָאֲרֵץ.

השיר מתאר את השמים בליל הולדת התינוק מתתיהו. כוכבי נוגה וצדק זרחו והמזלות קשת ודגים עמדו זה כנגד זה. צירוף נדיר זה של הופעת גרמי שמים חיוביים בישר טובה, הגביר את אור הכוכבים ושימח את הנפשות. הילד נולד במזל טוב ויזכה לאריכות ימים טובים, להצלחה ולבנים.

במבוא לשיר רוח צפוניות וכו' — הקטע שלפני השיר, באיגרת לאבי הילוד. כצנ"ש חל"ם כוכב צדק נגה שבתאי חמה לבנה מאדים. שצ"ם חנכ"ל שבתאי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה. ידי — אולי רמז לסונטים, שירי "ד".

השיר

1. נשפים ערבים, לילות. (כוכב־נשף כינוי לכוכב נוגה הוא ממזרח לשמש ומופיע במערב אחרי שקיעת השמש לפני יתר הכוכבים; על־פי איוב ג:ט). סות בגד (בראשית מט:יא) 2. נגה אור, וכן שמו העברי של כוכב הלכת ונוס, השני במרחקו מן השמש והמזהיר מכל הכוכבים. 3. ליל בוא בליל בואם של הכוכבים בשלטונו של כוכב נוגה. 4. חוצצו וערכו, נחלקו למקומותיהם במערכת הכללית. 5. צדק כפשוטו, וכן כוכב יופיטר הגדול בכוכבי הלכת, שנזכרו לעיל (שצ"ם חנכ"ל). 5-6. שבצו, תמהו — הכוכבים. 7. העיר רננים — כוכב צדק, גהו אורו. 8. קשת מזלו של חודש כסליו, שתואר כאדם יורה בקשת בפרקי דרבי אליעזר ו. (בשם 'מזל' מכונה קבוצת כוכבים המצויה מאחורי השמש בחודש מסוים, ומשום כך משתייכת לו). חברו, נקבצו ונקבעו במערכת זה מול זה; אפשר, כביכול, לחברם בקו אחד; הם 'מביטים' זה על זה. 9. פצו פתחו. 10. צבאות מרום כוכבים. 11. רוחות נפשות אדם. כהו בהשאלה, עגמו. 13. בעת במועד הנכון. 14. חשוכי הראות קצרי הראות; (ניתן לקרוא חֲשׁוּכֵי וגם חֲשׁוּכֵי כוכבים דלי אור וכוח צפייה, ובמטאפורה רמוזה: אינם רואים את הנולד. 15. נולד וכו' — התינוק מתייתרו; ריאליזאציה של המטאפורה שנרמזה בביטוי 'חשוכי הראות'. 17. ישיבע — האל. 18. שנותיו — של מתייתרו. ערץ שמים. 20. כחשמונאי שעל שמו נקרא, כיוון שנולד בחודש כסלו. יפרץ פרץ ירבה.

La memoria renueva el dolor
(Sonetos dobles funebres)

Miguel de Barrios

Cayó en tierra mi amable y dulce esposa,
y en su caída al cielo se levanta;
lloro su triste ausencia, cuando canta
la eterna aurora su quietud gloriosa.

De un mundo a otro sube victoriosa,
dejándome su amor con gloria tanta
que mientras vela a sombra de azul planta
me da la firme luz de que reposa.

Del amor levantamos más el vuelo,
yo en sustentarlo en mí con su memoria,
ella en darle alas por volar al cielo.

Tanto me vence su ideal victoria,
que, solo en mi gran pena, hallo el consuelo
de conocer que aun es mayor su gloria.

¿Ya te partiste, o cuerda esposa amada,
de esta vida inconstante y trabajosa,
en alma pura a la ciudad gloriosa
y en bulto blanco a funeral morada?

הזכרון מחדש את הכאב
(שלושה סונטים כפולים של אבל)

מינואל דה באריוס

נָפְלָה לְאָרֶץ רַעֲיָתִי, אֲשֶׁתִּי הַנְּאֻנָּה
וּבְנִפְלָה עוֹלָה הִיא לְרָקִיעַ.
אֲבָכָה עַל הַעֲדָרָה בְּנֶפֶשׁ עֲצֻבָה,
אֲבָל זְרִיחָה נִצְחִית לְשִׁלְתָּה תְּרִיעַ.

5 נִשְׂאת קוֹמָמִיּוֹת הִיא אֶל מְצִיאוֹת אַחֲרָה
וְאֵהָבָה לִי מְצֻנָּה כֵּל כֶּף זוֹהָרָת
אֲשֶׁר בְּהִשְׁקִיפָה מְצַמַּח תְּכַל מַצֵּל
בְּאוֹר תְּמִיד מִמְקוֹם שְׂבָתָה עָלֵי תְהַל.

10 אֵהָבְתָנוּ בְּמַעוֹפָה תְּגַבִּיהַ עוֹד:
אֲנִי אֶסְפַּג זְכָרָה אֶל תוֹף עֲצֻמִּי,
וְהִיא תִקְשֶׁר בְּנֶף לָהּ. לְהִרְקִיעַ.

בְּרוּחַ נִצְחוֹנָה אוֹתִי תִכְרִיעַ:
בּוֹדֵד בְּצַעְרֵי תְמַצִּיא לִי נַחוּמִים
וְדִיעֲתִי, כִּי תִפְאָרְתָה גְדֹלָה מְאֹד.

15 עוֹזְבָת אַתְּ, אֵהוּבְתִי טוֹבַת הַפֶּשֶׁר,
עוֹלָם חֶסֶר סְדָרִים, לְטָרַח לָךְ הִיָּה?
הוֹלְכַת, טְהוֹרָה — אֶל עִיר הָאֶשֶׁר,
צְרוּרָה בְּצִרוּר הַלְבָן, אֶל בֵּית הַלְלוּנָה?

¡Qué señoril, qué afable, que amorosa
 gobernabas mi casa! ¡Y qué amorosa
 tristezas me alivió tu vista hermosa!
 y hoy me las llegas más, de mí apartada.

בְּאִיזוֹ אֲצִלּוֹת, בְּאִיזוֹ חַן, בְּאִיזוֹ טוֹב
 נְהַלַּת לִי אֶת בֵּיתִי! בְּאִיזוֹ אֲהַבָּה
 הַפִּיגָה עֲצֻבוֹתַי דְּמוֹתֶיךָ הַחֲכִיכָה!
 הַיּוֹם בְּהַתְרַחֵקְךָ, הִיא מִתְקַרְבֶּת שׁוֹב.

Limpio amor nos tuvimos, no amor ciego
 de atender a las cosas de la tierra,
 sino a las que tu alma dan sosiego.

טְהוֹר הָיָה לְבָנוּ; לֹא סוּמָא
 בְּדַאגוֹת עוֹלָם עוֹבֵר,
 רַק אֵלּוֹ שְׁנוֹתָנוֹת לְנִשְׁמָתְךָ שְׁלוֹמָה.

Anhelo a la quietud que en sí te encierra
 porque con humos de tu amor soy fuego
 y cuando estás en paz, yo estoy en guerra.

לְשָׁקֵט הָאוֹפֵף אוֹתְךָ אֲכַמָּה
 כִּי בְעֵשֶׁן אֲהַבְתְּךָ אֲנִי בּוֹעֵר,
 וּבְעֵת נִוְחָךָ שְׁלוֹם, אֲנִי כְּמִלְחָמָה.

Tres prendas de ti tuve: una contigo
 está en la luz y en sombras dos conmigo,
 porque cuando en el cielo hallas al día
 a mí se me hace noche el alegría.

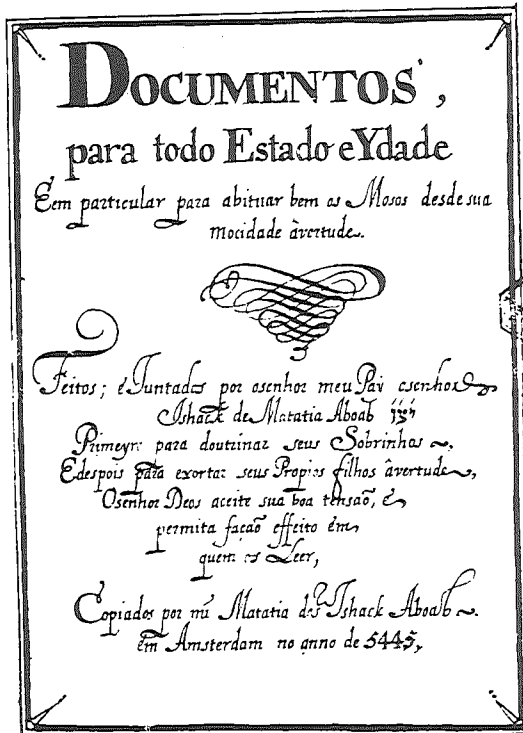
שְׁלוּשָׁה הָיוּ אוֹתוֹת אֲהַבְתְּךָ;
 אֶחָד עִמָּךְ, בְּאוֹר, הִשְׁאָר אִתִּי, בְּצֵל;
 כִּי יֵת בְּשִׁחַק לְךָ מֵאִיר יוֹמֶךָ
 כְּעִבּוּרֵי שְׁמָחָה הוֹפְכֶת לַיִל.

7. צמח תכול מצל השמים 10. זכרה — של האהובה 28. רבעת נוחך שלום מוטיב מקובל בשירת האהבה של התקופה, על-פי הסונט המפורסם של פטרארקה 'Pace non trovo, e non ho da far guerra' — תרגום עברי, ראה: גולדברג, עמ' 43. 28. במלחמה בחיים חסרי שלוה. 29. אותות אהבתך ילדינו.

הפניות ביבליוגרפיות

T. Oelman, *The Marrano Poets of the 17th Century*, London 1982. אואלמן אולסונגור
 ע' אולסונגור (מתרגם), דנטי אלגירי, החיים החדשים, ירושלים תשי"ח.
 L. Biadene, *Morfologia del Sonetto nei Secoli XIII-XIV*, Bologna 1977. ביאדנה
 R. Bender, et al. (ed.), *The Sonnet: An Anthology*, New York 1987. בנדר
 ד' ברגמן, 'הסונט הקלאסי: עמנואל הרומי ופטררקה'; דברי הקונגרס העולמי העשירי למדעי היהדות, חטיבה ג, כרך א, ירושלים תשן, עמ' 298-302.
 — — —, 'לפרשת ההתקבלות של הסונט העברי'; תרביץ, נו (תשמ"ז), חוברת א, עמ' 109-123.
 — — —, 'סדרות רצף של סונטים ביסוד עולם למשה זכות', מחקרי ירושלים בספרות עברית, ט (תשמ"ו), עמ' 301-312.
 — — —, 'שלושה עשר סונטים לר' שמואל ארקוולטי', איטליה, כרך ז, חוברות 1-2 (תשמ"ח), עמ' כט-סה.
 — — —, 'שיטת עמנואל ומקומה בתולדות המטריקה העברית', תרביץ, נח, ג-ד, תשמ"ט עמ' 413-452.
 א' ברלינר, יסוד עולם לר' משה זכות, אלטונה 1874.
 ל' גולדברג, קולות רחוקים וקרובים, רמת-גן תשל"ה.
 Miguel de Barrios, *Esirella de Jacob*, Amsterdam 1686.
 — — —, *Flor de Apolo*, Bruselas 1665. ברלינר גולדברג
 דה באריוס, כוכבי דה באריוס, פרחי

י' דוידזון, ארצר השירה והפיוט, ניו יורק 1970, ד.	דוידזון
ש' טשרניחובסקי, מחברת הסוניטות, ברלין תרפ"ב.	טשרניחובסקי
מ' מארוני, יסוד עולם לר' משה זכות, ליוורנו, 1874.	מארוני
כ"י 'סגולת מלכים', עץ חיים, 47 D 43.	סגולת מלכים
כ"י C 4 47 ספריית עץ חיים, מס' 3584 במכון לתצלומי כ"י בספרייה הלאומית בירושלים.	עץ חיים
ג' פאלאק, 'קסת גיבורים', הכרמל, ז (כרך תרכ"ט), עמ' 175.	פאלאק
ד' פגיס, על סוד חתום, לתולדות החידה העברית באיטליה ובהולנד, ירושלים תשמ"ו.	פגיס
W.M. Rossetti (ed.), <i>The Poetical Works of Christina Georgina Rossetti</i> , London 1904.	רוסטי
K.R. Scholberg, <i>La Poesia Religiosa de Miguel de Barrios</i> . Madrid (ללא תאריך הוצאה)	שולברג
ח' שירמן, הדראמה העברית במאה השבע-עשרה, לתולדות השירה והדראמה העברית, ב, ירושלים תשל"ט.	שירמן, הדראמה
— —, צחות בדיחותא דקידושין, קומדיה מאת יהודה סומו (1527-1592), ירושלים ותל-אביב תשכ"ה.	שירמן, צחות
י' תשבי, ציצת נוכל צבי לר' יעקב שפורטש, ירושלים תשי"ד.	תשבי

צוואת מוסר מאת ר' יצחק אבובאב, נכתבה ב"י סיוון תל"ז (1677) והועתקה בידי בנו מתתיהו (אשר לרגל הולדתו נכתב השיר המובא בעמ' 80 לעיל)